

ЦІННОСТІ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

Проблемою цінностей в житті людини переймається більшість людей. Без цінностей ми не можемо існувати. Вони є різні, але кожна людина усвідомлює, що без моральних цінностей вона може перетворитися в тварину, якій достатньо лише існувати, а не духовно розвиватися.

Актуальність теми – в тому, що вона завжди цікавила і буде цікавити людей різних професій. Ким ви б не були, але про цінності задумувалися принаймні раз. Це могли бути як моральні цінності, так і матеріальні.

Мета дослідження – розглянути цінності як визначальну характеристику людського буття.

Об'єкт дослідження – цінності суспільства .

Предмет дослідження – цінності людського буття.

Дослідженість теми – деякі дослідники вважають, що цінності існують самі по собі і є об'єктивні, а інші – що цінність є предметом інтерпретації.

Розробленість у науковій літературі: дослідженням та вивченням проблем цінностей в суспільстві займалися такі науковці: Виговський Л. А., Ручка А. О., Каган М. С., Анисимов С. Ф., та інші.

В історії філософії вперше до проблем цінностей звернувся Арістотель. На його думку, поняття «благо» зумовлює існування людських уявлень про «бажане» і «належне». Благом «називають або те, що є кращим для кожного суцього..., або те, що робить благами інші причетні до нього речі, тобто ідею блага» («Велика етика», Арістотель). Платон, визначив, що існують два світи, що розвивають цю концепцію (сфер) буття:

- 1) фізичну(природну) реальність, чуттєве буття;
- 2) ідеальну (надприродну) реальність, буття ідей (ейдосів), доступну лише розуму.

За Платоном ці два світи пов'язують єдине начало - благо. Ідея блага і уявлення про нього в реальному житті стали основою осмислення проблеми цінностей європейської традиції. Теорія аксіології виникає пізніше, ніж виникає проблема цінностей [с.,19-24]. Одним із засновників аксіологічної теорії був німецький філософ Рудольф-Герман Лотце (1817-1881), який надав такому поняттю як «цінність» категоріального сенсу, він застосував одну як із визначальних характеристик цінностей поняття «значення». Цінність – це все, що є для людей значуще, має особистісний або суспільний смисл. Послідовники Лотце збагатили концепцію цінностей, доповнили базові категорії аксіології- «благо» і «цінність» - поняттями «оцінка», «вибір», «ціна», «успіх», «бажане», «належне», «краще», «гірше» тощо. Теорія цінностей спочатку хоче з'ясувати питання природи цінностей. Є різні погляди на природу цінностей - здатності речей задовольняти людські бажання, потреби, уявлення, які надають надії людини, очікування, сподівання. Важливими залишаються питання про: об'єктивний чи суб'єктивний зміст цінностей; існування краси, красивого, благородного, чесного; обумовленість цінностей вподобаннями індивіда, смаками [с.,17-23].

Прихильники онтологічного аксіологізму вважають, що цінності існують самі по собі, вони об'єктивні (Р.-Г. Лотце, Г. Коген, Г. Ріккерт, Н. Гартман, Ф. Brentano, М. Шелер). Представники суб'єктивістської аксіології наголошують на суб'єктивістському змісті ціннісних суджень (В. Дільтей, Ф. Адлер, О. Шпенглер, А.-Дж. Тойнбі, П. Сорокін). Досить поширеними є твердження, що цінності не піддаються алгоритмізації і визначенню. Об'єктивістська і суб'єктивістська концепції цінностей сформували два основних напрямки їх подальшого осмислення. Об'єктивісти прагнуть з'ясувати сенс «справжньої цінності», довести, що далеко не завжди те, що особистість цінує, вартє поціновування (проблема хибних цінностей). Суб'єктивісти прагнуть довести, що цінності належать до психічних об'єктів, їхні джерела - наші почуття (емотивізм), ставлення (прагматизм), інтереси (утилітаризм).

Світ цінностей багатогранний. Він набуває соціальних і політичних, матеріальних і духовних, естетичних та етичних цінностей. Деколи їх поділяють на «нижчі» (матеріальні) і «вищі» (духовні). Та матеріальні, біологічні, вітальні, тобто життєво необхідні, життєво забезпечувальні цінності не менш важливі для нас, ніж духовні, моральні, інтелектуальні, естетичні. Протиставляти ці класи цінностей некоректно і недоречно. Часто якісь види цінностей, зокрема матеріальні, абсолютизуються. Цінності поділяють також на:

індивідуальні, групові (колективні, національні), вселюдські. До вселюдських цінностей належать: цінності добра (блага), свободи, краси, корисності, віри, надії, істини, правди, творчості, любові. Індивідуальними цінностями є: здоров'я, життя, щастя, благополуччя, родинний добробут. Національні цінності охоплюють такі добродетності, як незалежність, добросусідство, патріотизм, гідність, соціальний спокій, мир тощо. У будь-якій сфері людського життя і діяльності є своя система цінностей. Основною формою, у якій функціонують цінності- ідеали - уявлення про щось неіснуюче, уявне, досконале, бажане. В основі ідеалів є такі особливості цінностей, як надії, сподівання на краще майбутнє, очікування бажаного. Такими є ідеали всебічно розвиненої особистості або суспільства, у якому будуть задоволені всі розумні потреби людини. Ідеали виконують функцію духовних і соціальних орієнтирів, спонук до практичної діяльності людини, спрямованої на «наближення» майбутнього. Ціннісне проектування людиною всіх своїх життєвих благ у бажане майбутнє, вчення про форми і способи цього планування є одним із основних призначень аксіології. Серед усіх механізмів людини аксіологи виокремлюють волю - вияв бажання людини здійснити свою цілеспрямовану, ціннісно визначену діяльність, спрямовану на досягнення власної мети. Воля є найважливішою із потреб людства. Цінності за своєю функцією не лише націлені у майбутнє, але й вони діють як культурні традиції, звичаї, усталені норми, завдяки чому є зв'язок з минулим, що має особливе значення у вихованні патріотичних почуттів, успадкування родинних обов'язків в їх моральному значенні. Поняття «цінність» взаємопов'язане з аксіологічною категорією «оцінка» - вимірювання цінності. Вона стимулює практичне ставлення до суспільних, політичних, економічних, культурних подій життя.

Німецький філософ Пауль-Фердінанд Лінке (1876- 1955) вважав, що цінність є предметом інтерпретації. Пояснюючи, що цінність є предметом інтерпретації, він доводить, що засобами інтерпретації людина вважає певну реч або спосіб дії. Проблема інтерпретації цінностей, вибору «найкращих» з них, перетворення ціннісних уявлень на власні переконання є складною і внутрішньо суперечливою інтелектуально-вольовою процедурою. Адже, як показують аксіологи, цінності не підлягають логіці раціонального пізнання і виявляються переважно в особистісних почуттях добра і зла, любові і ненависті, симпатії і презирства, дружелюбності або ворожнечі. Створюючи свій світ цінностей (аксіобуття), людина потрапляє у залежність від нього. Аксіологія доводить, що такі цінності, як істина, добро і краса, до яких людина прагне заради них самих, виявляються в цінностях, благах культури (наука, право, мистецтво, релігія), що «нормують», «оформлюють» ціннісний зміст і повертаються до самої людини як суб'єкта ціннісних узагальнень в якості вимог належної потреби.

Однією із найвищих людських цінностей є свобода - особливий стан зумовленості духовної реальності; універсалія культури суб'єктивного ряду, що фіксує можливість діяльності і поведінки за відсутності зовнішнього примусу. Філософія народжувалася як свободомислення. Якщо філософія є квінтесенцією (найголовнішим, найсуттєвішим) культури, то свобода – є душею філософії. Смыслоутворювальною основою реального людського буття є аксіологічні чесноти, вони визначають характер світо-ставлення особистості, зумовлюють його оптимістичну чи песимістичну спрямованість, що на сьогодні має важливе значення. Невипадково чимало сучасних філософів вважають, що проблематика цінностей виходить на передній план серед всіх філософських напрямів ХХ-ХХІ ст. Існує свобода анархічна - свобода, що переростає у свавілля – гірше того, утверджує себе як своєрідне рабство навиворіт. Д. Донцов пише, що без панування нема свободи. Той, хто не запанує, не матиме волі.

Отже: або ви пани, тоді ми – раби й холопи, або ми люди вільні, тоді ви – раби нашої волі. Третього в такому поданні висловлювання не дано. Повноцінна свобода передбачає свідоме ставлення людської суб'єктивності до власної волі, вміння підпорядковувати її загальнолюдським цінностям і смыслам, нормам універсального спілкування. Освоєння зовнішньої реальності й моральний контроль над собою постають рівномірно-важливими моментами у справжній людській свободі. Ціннісні уявлення регулюють поведінку людей до сучасних їм реалій. Порівнюючи суспільні моделі розвитку, обираючи спосіб діяльності, оцінюючи привабливість політичних стратегій, громадяни визначають власну програму життєдіяльності, формують певний спосіб ставлення до держави, безпосереднього оточення.

Проблема цінностей загострюється в періоди радикальних змін у суспільстві, коли відбувається переоцінка цінностей. За таких обставин активізується потяг до вічних

цінностей, які пропонують нам етика, культурологія, релігія, загострено сприймається девальвація моральних чеснот - справедливості, порядності, відповідальності, обов'язку. Це надає нові стимули до осмислення проблем людини, яка своєю діяльністю здатна створювати або руйнувати світ цінностей. Тільки людина змінює навколишній світ, зумовлює появу нової, незнані раніше загрози планетарного порядку - екологічну катастрофу, яка ставить під сумнів саме існування людства. Також вона збагачує систему вселюдських цінностей, створює нові культурні багатства. Питання про загальнолюдські цінності є проблематичним, неоднаково говориться у різних культурно-філософських традиціях.

Основою вселюдського є визнання значення людини, її безумовної цінності. У цьому сенсі вселюдське є паролем спільного для всіх людей, незалежно від їх національних і культурних відмінностей [с.,76-85]. Воно стоїть як визначальний показник соціальних зв'язків, які забезпечують існування роду людського, уможлиблює взаємний діалог і взаєморозуміння, зумовлює наступність в еволюції людства. Позитивне значення загальнолюдського полягає і в тому, що воно базується на визнанні цінності не лише «свого», але й «чужого», «іншого». Це передбачає невизнання власної винятковості, подолання психології «обраності» та історичного місіонерства [с.,54-57].

Англійський філософ Девід Г'юм (1711-1776) вважав, що люди живуть не відокремлено, а тягнуться до спілкування й об'єднання, вступають у контакти, внаслідок чого подібні схильності і звички передаються між ними [с.,11-18]. Характеризуючи неоднаковість людини з іншими живими істотами, К. Маркс зазначив: «Тварина буде тільки відповідно до мірки і потреб того виду, до якого вона належить, тоді як людина вміє виробляти за мірками будь-якого виду і повсюди вона вміє застосовувати до предмета притаманну мірку; внаслідок цього людина буде також і за законами краси». Тому філософія містить у своїй структурі окремі розділи про ціннісне (оцінювальне) ставлення до світу, застосовуючи при цьому естетичні й етичні критерії - краса, добро, потворне, справедливе, свобода, гідність, благородство, порядність, щастя, сенс життя тощо.

Отже, категорія «цінність», як і всі філософські поняття, є цариною людського розуму. Тільки людині притаманна здатність оцінювати, надавати значення, свідомо діяти стосовно навколишнього світу. Здатність людей утворювати світ цінностей і жити в ньому - одна із важливих проблем філософської антропології - вчення про людину.

Література

1. Бакыров В. С. *Ценностное сознание*/Под. ред. О. Д. Куценко - Харьков, 1985. – 242с.
2. Бакрадзе А. Т. *Ідеал людяності і цінності людського життя* // *Філософська думка*// *Науково – практичний журнал Філософія людського спілкування* - 1989.- 27с.
3. Блюмкын В.А. *Мир моральных ценностей*/Общественные науки и современность №49 - М., 1981. – 68с..
4. Золотухина-Аболина Е.В. *О специфике высших духовных ценностей* // *Философские науки/ Общественные науки и современность* №5 - 1987. – 77с.
5. Малахов В.А. *Цінність як категорія культури* // *Філософська думка/ Общественные науки и современность* №8 - 1982. – 72с.
6. Гончарук, Т. В. *Криза духовності людини в контексті української дійсності* / Т. В. Гончарук // *Філософські науки : зб. наук. праць*. – 2013.
7. Гончарук, Т. В. *Методологічні аспекти дослідження особливостей українського персоналізму* / Т. В. Гончарук // *Мандрівець*. – 2013. – № 6.